

'אִישׁ אוֹ אִשָּׁה'

ג' פעמים למה לי?

ספר דברים פרק יז

(ב) כִּי יִמָּצָא בְּקִרְבְּךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ אִשֶּׁר יִדּוֹד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ
אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הָרַע בְּעֵינֵי יִדּוֹד אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹד
בְּרִיתוֹ: (ג) וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וּלְשִׁמְשֵׁם אוֹ
לְיָרֵחַ אוֹ לְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי:

(ד) וְהִגִּד לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הִיטֵב וְהֵנָּה אָמֵת נָכוֹן הַדָּבָר
נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: (ה) וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא
אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ
אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וְסָקַלְתָם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ:

ידוע הכלל 'השווה הכתוב איש לאשה לכל עונשין שבתורה', אם בדיני ממונות
למדים זאת [בבבא קמא טו, א.] מ"ו אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לִפְנֵיהֶם" (שמות כ"א,
א) ואם בעונשי גוף למדים זאת מהכתוב (במדבר ה, ו). "איש או אשה כי יעשו
מכל חטאת האדם".

א. למה א"כ הוצרך הכתוב להדגיש בתחילת הענין 'איש או אשה'? וכי
תעלה על דעתך שאשה שעבדה עבודה זרה אינה נענשת - עקב היותה
'אשה'?

רמב"ן על דברים פרק יז פסוק ב
והזכיר איש או אשה - **כי בעבור קלות דעת האשה תתפתה לעבוד ע"ז באות**
או מופת שנעשה לפניה, והעד נשי ירמיהו (ירמיה מד), וכן הזכיר באוב וידעוני
(ויקרא כ כז) "או אשה" לרגילות הנשים בהם, כמו שאמר (שמות כב יז)
מכשפה לא תחיה.

ודבריו צ"ב, דמהיכי תיתי שהתורה תתחשב ב'קלות דעת' החוטא לפוטרו
מעונשו?

ואינו דומה לאמור בעריות [ויקרא פרק כ, י], **"וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת אִשְׁתּוֹ**
אִישׁ אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת אִשְׁתּוֹ רָעָהוּ מוֹת יוֹמָת הַנָּאֵף וְהַנָּאֶפֶת" - אף שלכאורה
גם שם פשיטא שגם 'הנואפת' תומת.

כי שם היא עבירה **הנעשית בשניים** ודרכו של איש **לכבוש** והוא אמינא
שנפטור האשה, מפני שהיא **נכבשת**, אבל הכא מדובר ביחיד או יחידה
שעבדו כל אחד מדעת עצמו.

•

[וממשיך הרמב"ן]: ובספרי דרשו, כי בעבור שאמר במדיח (לעיל יג יד) יצאו
אנשים בני בליעל, ואין הדין ההוא ככה בנשים, הוצרך לפרש בעובד שהוא
שוה באיש ובאשה:

והנה ה'ספרי' ענה רק על 'איש או אשה' שבפסוק ב' - אבל דרשתו איננה עונה
מאי טעמא בפסוק ה' כפל שוב שנית 'איש ואשה'?

ב. ולא די בזה, אלא שחוזר [באותו פסוק פעם שלישית] ומדגיש **"וְהוֹצֵאתָ אֶת**
הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהוּא" - מאי קמ"ל? וכי תעלה על דעתך
שיוציאו לסקילה משהו אחר שלא עבד ע"ז?!

ובמשך חכמה ביאר ע"ז [דברים פרק יז פסוק ה]
... עוד י"ל דכיון לזה, דרק איש לבדו או אשה לבדה נסקלין, הא אם היו עובדין
עו"ג **איש עם אשה** [כלומר 'בני זוג'], דיתכן שאחד מהם עבד לא בשביל שיקבל
העו"ג לאלוה, רק עבד אותה לאהבת אשתו האדוקה או היא עבדה מיראת אישה
האדוקה, והעובד עו"ג מאהבת אדם או מיראת אדם, **סבר רבא דפטור...**

לכן דייק קרא 'את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה', שרק
באופן זה **אם הוא רע** יסקלו ג"כ ודו"ק.

גם פירושו צ"ע: הרי מדובר כאן בעדים ובהתראה [והעובד לא אמר לעדים שהתרו
בו שמשתחוה מיראת בן זוג] האמנם כל עווע"ז **במעשה** יוכל לפטור עצמו
מסקילה מספק שמא עבד מיראת או אהבת בן זוגו [שהם דברים שבלב]!?

ועוד, שהרי בתחילת הענין כבר הודיע שמדובר ב'איש או אשה אשר יעשה'
[בל' יחיד! ולא אשר יעשו כ'בני זוג'] - למה יכפול זאת הכתוב [פסוק ה.]. כשאלה
הבאה:

ג. ולא נחה דעת הכתוב עד שחזר פעם שלישית באותו פסוק 'את האיש או את האשה' [וכאן בשניהם לא כתב 'ההוא'] וטעמא בעי...
ד. ולמרבית-הפלא: רש"י כלל איננו מתייחס לשאלות הללו המתבקשות!

דין בסנהדרין ולא דין בסקילה

וי"ל שעיקר פרשה זו לא באה לחדש 'דין סקילה' לעו"ז במזיד והתראה¹, אלא שבמסגרת פרשת 'שופטים', בא ללמד את הסנהדרין כיצד הם צריכים להתייחס למשפטו עובד ע"ז במזיד:

מהפתיח של הענין משמע שלא מדובר באירוע ברור של יהודי שהשתחוה לפסל בפרהסיא לעיני כל ישראל [כי אז הוא ליה למימר בקיצור: 'כל המשתחוה לאילילים סקול יסקל!'] – אלא מדובר ב'שמועה לא ברורה' שהגיעה לאזני הסנהדרין:

כמ"ש: "וְהָגַדְתָּ לְךָ וְשִׁמְעָתָּ" שאירע מקרה של עבודה זרה שלא ברור אם החוטא הוא 'איש או אשה'...

וכאן פונה התורה לסנהדרין שלא יוציאוהו לסקילה, עד שיהיה 'וְנִרְשָׁתָּ הַיָּטֵב וְהָיָה אָמֵת נֶכּוֹן הַדָּבָר' [עובדתית: שבאו עדים והעידו על פלוני/ת שעשה מעשה השתחוויה לע"ז] נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת [וגם נתברר היטב שההשתחוויה נעשתה באופן של 'תועבה'] בְּיִשְׂרָאֵל.

והטעם שדווקא בחטא זה הדגישה התורה את הצורך המיוחד ב'דרישה וחקירה היטב', כי החטא בעבודה זרה [למרות שביטוייו הוא ב'מעשה פולחן', אבל עיקרו] הוא במחשבה ואמונה באלילים.

כמבואר היטב בדרשות הר"ן - הדרוש האחד עשר [על הלשון 'ודרשת וחקרת היטב'] ... והנה מלינו הלשון הזה בתורה בג' מקומות, האחד בעיר הנדחת שכתוב בה: ודרשת וחקרת וסאלת היטב והנה אמת נכון הדבר. והשני כאן בעבודה זרה: ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר. והשלישי בעדים זוממים: ודרשו השופטים.

¹ כי אז היה לו לכתוב זאת בפרשת שלח עם דין בי"ד ששגגו בהוראתם בע"ז ועשו ציבור על פיהם, שם גם אמר דין היחיד שעבד ע"ז בשגגה, [חייב חטאת] שם גם מבאר ש'הנפש אשר תעשה ביד רמה' [ופירש"י שם: במזיד] חייב כרת [בלי עדים והתראה] ומזה מובן שבהתראה חייב מיתת בית דין [ושם היה לו לכתוב שעונשו סקילה].

ואעפ"פ שרבותינו ז"ל דרשו שכך הדין [המחייב דרישה וחקירה] בכל דיני ממונות ... אעפ"כ אני אומר, שלפיכך נכתבו אלו הלשונות באלו המקומות בלבד, להעיר אותנו שכל דבר שמליאותו רחוק, אין ראוי שיאמינו השופטים ושיעניקו הנחשד עליו, אלא אחר הדרישה הגדולה. וכפי רוחק מליאות הענין, כן ראוי שתהיה דרישה יותר גדולה.

ואין ספק שאין בתורה עבירה יותר חמורה מע"ז, וכפי חומר שבה ראוי להיות נכשלים מועטים, ושאין ראוי שיתקד שנכשל בה איש, ושאין ראוי ליענש רק אחר החקירה גמורה.

אבל מה שהוא רחוק מזה [מצב עוד יותר מופרך], שיעיר אחת כלה יסכרמו [אנשיה] לעבור עבירה חמורה, ומפני זה הפליג להאריך בעיר הנדחת שנתחזק מאד בדרישה וחקירה וסאלה, ולפיכך כפל הלשון בם ואמר: ודרשת וחקרת וסאלת היטב, לפי שהענין רחוק מליאותו מפני חומר העבירה. ומפני היות נכשלים מרובים לפיכך אין ראוי שיאמן רק אחר תכלית החקירה.

אבל יחיד העובד ע"א אין מליאותו רחוק כל כך [אף שגם הוא רחוק בדלעיל] כמליאות רבים העובדים אותה, ומפני זה לא נזהר השופטים להפליג בחקירה כל כך כמו שזה בעיר הנדחת, שסם אמר: ודרשת וחקרת וסאלת היטב, וכאן לא אמר אלא "ודרשת היטב"

ואעפ"כ מפני שלמלא איש אחד נכשל בע"ז, יותר רחוק מהמלאו נכשל בשאר העבירות מפני חומר שבה, לפיכך נכתב בה ודרשת היטב, להורותו שאין ראוי לחקור חסד ולהעניש איש מישראל על דבר המכוער הזה [המרוחק], אס לא אמר טוב הדרישה:

ולכן בפסוק ה. נאמר:

"וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אֹו אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר [התברר לנו בוודאות שהם אלו ש] עָשׂוּ [במעשה] אֶת הַדָּבָר [וקבלוה עליהם בדיבור באלוה] הָרָע [מסיבות של כפירה ולא מטעמי יחסי זוגיות] הַזֶּה" -

כדדריש בספרי שופטים פסקא ו
ההוא. ולא אנוס² [מיראת אשתו או מיראת בעלה] ולא שוגג [במעשה שלא ידע שעבודתה בכך] ולא מוטעה [שהטעהו המסית שעושה לשם שמים]: ההיא. לא אנוסה ולא שוגגת ולא מוטעת:

לאפוקי 'איש או אשה' עליהם רק 'הוגד לך ושמעת', אבל לא קיימת 'ודרשת היטב', אין לך לסוקלם!

ואף דלכאורה מאי קמ"ל? פשיטא!

² לא שכפאווה להשתחוות - דאז אצ"ל שפטור דהא בכל דיני התורה 'אונס רחמניה פטריה' - אבל בעבודה זרה אם עבד מיראת אדם או אהבתו - הלכה כרבא ד'פטור'.

י"ל שבא להבדיל חטא היחיד [בעבודה זרה] מחטא עיר הנדחת, שם מצינו שדי ב'התראה כללית', כמתואר ברמב"ם:

רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק ד
(ו) והיאך דין עיר הנדחת בזמן שתהיה ראויה להעשות עיר הנדחת בית דין הגדול שולחין ודורשין וחוקרין עד שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לעבודת כוכבים אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהירם [שהוא ענין 'התראה'] ולהחזירם אם חזרו ועשו תשובה מוטב ואם יעמדו באולתן בית דין מצוין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא והן צרין עליהם ועורכין עמהן מלחמה עד שתבקע העיר

השגת הראב"ד
... א"א טוב הדבר שתועיל להם התשובה אבל לא מצאתי תשובה מועלת אחר התראה ומעשה]:

וכתבו מפרשי הרמב"ם שמאחר והתראת שני הת"ח, היא 'התראה כללית' שאינה התראה גמורה, לכן איננה נועלת בפניהם את התשובה. ובא הכתוב לחדש: 'את האיש ההוא' שנתברר לכם בוודאות שחטא אישית והוא במזיד והתראה גמורה, אבל ב'יחידים רבים'] כל עוד שאינם רובה של עיר[לא סגי 'ב'התראה כללית' ואין די בה לחייבם סקילה, ללא התראה אישית גמורה!

ושילש לומר 'את האיש או את האשה'
בתחילת הפסוק קובע שאם נתברר לסנהדרין ש'האיש ההוא' – הוא הוא זה שחטא וכן 'האשה ההוא', היא היא זו שחטאה, כל אחד מהם חייב סקילה!

אבל זאת בתנאי שאינם 'איש ואשתו'. אלא כל אחד מהם הוא 'ההוא' [לעצמו] ו'היא' [לעצמה] – אזי שניהם נסקלים בין איש ובין אשה.

אבל אם נתברר לבית דין שהם נשואים [ואין כל אחד מהם 'ההוא' לעצמו] – אזי יש לשקול את מי מהם לסקול 'את האיש או את האשה', כסברת ה'משך חכמה':

... דיתכן שאחד מהם עבד לא בשביל שיקבל העו"ג לאלוה, רק עבד אותה לאהבת אשתו האדוקה או היא עבדה מיראת אישה האדוקה, והעובד עו"ג מאהבת אדם או מיראת אדם סבר רבא דפטור – והלכה כמותו!

ונפסק כן להלכה ברמב"ם:

(ו) העובד עבודת כוכבים **מאהבה** כגון שחשק בצורה זו מפני מלאכתה שהיתה נאה ביותר או שעבדה מיראתו לה שמא תריע לו כמו שהן מדמים עובדיה שהיא מטיבה ומריעה [תלוי הדבר] **אם קבלה עליו באלוה חייב סקילה!** [אבל אם לא קבלה עליו באלוה]: ואם עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות **מאהבה או מיראה - פטור!**...

[השגת הראב"ד א"א: ... ואנו מפרשין מאהבת אדם ומיראת אדם ולא מאהבת עבודת כוכבים ולא מיראתה]

וי"ל דלראב"ד אם עבדה מאהבתה או מיראתה **שמא תריע לו**, הרי הוא מודה שבכוחה להרע או להטיב, א"כ הוא רואה בה יכולת אלוקית! לכן לדעתו **יהא חייב**.

לדעתו, רק מי שעבדה מאהבת אדם או יראת אדם, אך לא ליל עצמו איננו מייחס שום יכולת, זוהי סיבה לפוטרו מסקילה.

אבל הרמב"ם ס"ל, שאף אם עבדה מתוך הנאה או פחד **צדדיים**, אבל **לא קבלה עליו באלוה** [אף שבוודאי גם כך עובר על איסור, אבל] פטור מסקילה!

ובמקרה כזה, מצווה התורה שעל הסנהדרין 'לחקור ולברר היטב' בוודאות: מי מביניהם היה **דומיננטי** בחטא [או] 'את האיש או את האשה' אותו יש לסקול, ולא את בן/בת זוגו שנגררו אחריהם.

לסיכום:

- **הפעם הראשונה** דכתיב: 'איש או אשה' – [לא באה להגדיר את עונשם, אלא] לתאר מה 'הוגד לך ושמעת', שמועה לא ברורה האם היה העובד 'איש או אשה'...
- **הפעם השנייה** דכתיב: 'את האיש ההוא או את האשה ההוא' בא לומר שיש 'לדרוש היטב' שאמנם זה/זו שאודותם 'שמעת' – אמנם 'הוא הוא' שעבד מדעתו ומרצונו ובמזיד! [כשמטרתו היא 'לעבור בריתו']
- **הפעם השלישית** דכתיב שוב: 'את האיש או את האשה' – איננו חוזר על הדברים, אלא בא לאפוקי שאם מדובר בזוג נשוי 'איש ואשתו', אזי יתכן שסוקלים רק 'או את האיש או את האשה'...